

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonae, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

§. 2. Hora unde dicta. Figmenta Poetarum de Horis. De usu horologiorum apud veteres. Horae olim nunciatae à servis. Verus dies Christus est.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

Horum vocent *f*. Est & Dea Hora apud Romanos, quam dicunt fuisse Herfiliam Romuli uxorem, quæ post mariti apotheosim in cælum translata Hora vocata sit, ut Ovidius fabulatur *g*, de qua Ennius,

Teque Quirine pater veneror, Horamque Quirini.

f Macrob. lib. 1. c. 21. *g* Ovid. metamor. lib. 14. in fine.

S. I I.

Hora unde dicta. Figmenta Poetarum de Horis. De usu Horologiorum apud veteres. Hora olim nunciata à seruis. Verus dies Christus est.

Sunt qui horas à Sole dictas putent. Ægyptii enim, ut dixi, Solem Horum vocabant. Alii à luce, quæ Hebraicè אור Hor vocatur, horas quasi lucis partes denominant. Quidam malunt à πῶς ἔρα quod terminum significat, deduci: sive ab ἀειρεῖς quod est terminare, dividere, dissimulare. Porro de Horis multa suo more fabulantur Poetæ. Fingit Ovidius *h* Horas puellas esse, quæ Soli ministrant, easque Homerus *i* cæli janitrices facit, quia tempora moderantur è cæli, solisque motu pendentia. Chrysippus apud Senecam *k* ait Horas Gratiarum sorores esse, sed natu maiores. Nascenti Auroræ inservire Horas canit Smyrnæus *l* in Paralipomenis. Easdem futurorum nuncias esse, Bacchum coronasse, & cæli phalanges adversus Typhæum armasse tradit Nonnus in Dionysiacis *m*. Item Horas dedisse ubera Serenæ uxori Stiliconis fabulatur Claudianus in ejus Panegyrico. Apud Apulejum *n* in nuptiis Psyche Horæ ministrabant. Rursum Homerus *o* in hymnis Horas vocat sapientes, Soli assistentes, & quæ natam è mari Venerem susceperint, & ornarint. Orpheus elegantissimum de Horis hymnum conscripsit, castas easdem appellans, floribus abundantes, omnis coloris, multi odoris, semper virentes, circulares, suaves, faces habentes, vestibus roscidis indutas, cælis, ter-

h Ovid. lib. 2. met. *i* Hom. Iliad. 8. v. 393. Id. Il. 5. v. 750. *k* Senec. de benef. lib. 1. cap. 3. *l* Coim. Smyrn. lib. 1. Paralip. v. 48. *m* Non. Dionys. lib. 1 v. 224. & initio lib. 9. *n* Apul. lib. 6. ubi quedam Philippus Berroaldus. *o* Hom. hymn. in Apoll. v. 194. & hym. 2. in Yeren.

risque gratificantes; & inculpatas. Panyasis Poeta apud Athenæum *p* primam in mensa potionem Gratiis, Horis, & Baccho tribuebat: atque ibidem commemorat Athenæus in Horarum sacello aram Dionysio erectam, quod horæ fructus vitis nutriant; & ad maturitatem perducant. Hesiodus *q* in Theogonia dicit Horas Themidis filias esse, & maturitatis auctrices. Ut enim notat Suidas, illud temporis punctum significat hora, quo res matura, & perfecta est. Ita passim in Evangelio *r*, *Nonnum venit hora mea: sciens Jesus, quia venit hora ejus*, Theocritus horas tardissimas nuncupat, caras tamen, & exoptatas, semper aliquid novi ferentes hominibus. Philostratus *s* in Iconibus horarum imaginem graphicè pingit hoc modo. Horæ corporea specie in terram profectæ manus contingentes annum volutant, & tellus sapiens existens bellè cum ipsis fert annua omnia: sublata autem brachium, comæque demissæ libertas, fervensque præ cursu gena, & una salientes oculi fabulari fortasse aliquid super pictore permittunt. Horas autem intelligit quatuor anni tempora, de quibus in Cosmurgia sic Georgius Pisides *t* concinit:

*Hæc vicibus alternis, cursu annuo,
Instar puellarum choros agitantium,
Digi totque conferentium inter se suos,
Vite decoræ ut choræam agant pulcherrimam.*

Apud Pausaniam in Atticis Horæ in Jovis capite insident, nam ejus nutu temporum vices decurrunt. Olen Poeta apud eundem in Corinthiacis ab horis educatam Junonem scriptum reliquit *x*. Horas quatuor, & Vesperis imaginem in pompa Ptolomæi Philadelphii describit Athenæus libro quinto *desinunt*. Iphis horis divinos honores habitos ab Atheniensibus narrat iterum Pausanias *y*, unamque vocat Carpon, alteram Thalloten: tertiæ nomen non dixit. Phorutus *z* libro de natura Deorum; Ab horis, inquit, omnia bona, quæ nobis adsunt, custodiuntur, & servantur. Una Eunomie dicitur ob æquam rerum distributionem: altera Dice, id est justitia, quod jure contententium lites dirimat: Tertia Irene, id est Pax, quasi ratione, &

p Athenæus initio lib. 2. dipnosoph. *q* Hesiod. Theogonia v. 900. *r* Ioan. 2. 4. *s* Ibid. 13. 1. *t* Theocrit. Idyl. 15. v. 104. *u* Philost. in Icon. in fine lib. 2. *v* Georg. Pisid. Cosmurg. v. 286. *x* Est de Horis Regula quinta Tychonii Africi. *y* Pausan. in Bæoticis. *z* Phorn. de natura Deor. cap. 29.

ne, & non armis lites confopiat. Alia horarum nomina Hyginus ^a, & ex eo Lilius Gyraldus ^b recentent. Nunc communiter accipitur hora pro his spatiis, in quæ dies dividitur. Ante Palamedem nec horas, nec horologia fuisse Philostratus in Heroicis commemorat; Cæterum Claudius Salmastus ^c in Plinianis exercitationibus proluxa, & odiosa disputatione conatur ostendere, nullum apud veteres horologii usum, nec diem in horas tributum ante Magni Alexandri tempora fuisse. Confutat ejus conjecturas doctissimus vir Dionysius Petavius ^d in Auctario operis omni laude dignissimi de doctrina temporum, monstratque florente Græcia divisionem diei in horas communiter adhibitam. Hanc ad Græcos ab Ægyptiis manasse scribit Herodotus in Euterpe.

2. Illa tamen fractio dierum in 12. partes non statim horarum nomine processit; sed aut partium, aut signorum, ut Julius Pollux ^e refert ex Menandro. Congessit Plinianus exercitator quæcumque de horis, & horologiis apud præcos Scriptorum reperiuntur. Ipsum legat, qui hæc fufus scire, ejusque loquacitate patientiam exercere desiderat. Scioterici horologii primus inventor in Græcia celebratur à Plinio ^f Anaximenes Milesius: sed Lærtius, & Suidas Aniximandro ejus præceptorum hanc inventionem tribuunt. His tamen antiquior ducentis ferè annis fuit Achaz Rex Judæorum, cujus solare Horologium commemorat Scriptura ^g. Romæ indiscreta lux diu fuit, donec Scipio Nafica horologia introduxit anno Urbis 595. si vera Plinius ^h refert. Ctesibium Alexandrinum horologia hydraulica mira ratione reperisse narrat Cicero ⁱ, & Vitruvius ^k, itemque Athenæus ^l ex Aristocle libro de choris. Usus verò Clepsydrarum in Urbe Achanta trans Nilum incepisse docet Pierius ^m in Hieroglyphicis. Meminit Clepsydræ Plato in Theæteto his verbis. Illi verò in occupatione semper dicunt, urget enim illos aqua fluens. Cum Apollonius ⁿ Thy-

neus coram Domitiano causam dicturus esset; Quantâ aquâ, inquit Scriba, orationem tuam metieris? hoc enim ante causam dicendam scire me oportet. Cui Apollonius, si quodcumque causa exigit, dicere me sinas, non ipse Tyberis ad metiendum sufficiat. Plinius junior ^o cum causam cujusdam Proconsulis egisset in Senatu; Dixi, inquit, horis penè quinque, nam decem clepsydris, quas spatiosissimas acceperam, sunt additæ quatuor. Qualis autem fuerit antiquæ clepsydræ forma, eleganter Petavius ^p docet in notis ad Dionem Synesii. Eandem sic describit Apuleius ^q: Præconis amplo boatu citatus accusator quidam senior exurgit, & ad dicendi spatium vasculo quodam in vicem colli graciliter fistulato, ac per hoc guttatim deflusa infusa aqua, populum sic adorat. Sinenses ingentibus clepsydris ex aqua, vel cinere odorifero horis metiendis usos refert Matthæus Riccius ^r in historia Sinarum. Extat non inelegans Symposii ^s ænigma de clepsydræ minus rectè à quibusdam de ratione explicatum.

*Lex bona dicendi, lex sum quoque dura tacendi,
Fus avidæ linguæ, finis sine fine loquendi,
Ipsa fluens dum verba fluunt, ut lingua qui fcat.*

Narrat Saccus ^t in Historia Ticinensi Severinum Boetium primum fuisse, qui horologia libratis ponderibus Romæ componi curavit. Cassiodorus ^u libro primo variorum duo horologia mirabilis structuræ describit; unum, ait, in quo humana solertia videtur colligi, quod totius cæli noscitur spatia pervagari. Alterum ubi Solis meatus sine Sole cognoscitur, & aquis guttantibus horarum spatia terminantur. Alexis Poeta apud Athenæum ^x in quodam convivio patinam superbam adjectam dicit, quæ horas redoleret, & tempora; quæ scilicet cæli cursum, & signa ostenderet: quale apud Petronium Arbitrum ^y Trimalcionis repositorium describitur, quod habebat 12. signa Zodiaci in orbem disposita, & super illa convenientem materiæ cibum. Simile fuit tentorium,

Rrrr 2 torium,

^a Plin. lib. 2. ep. 11. ^p Petav. pag. mibi 20. ^q Apul. initio lib. 3. ^r Riccius hist. Sinarum lib. 1. ^s Sympos. n. 69. ^t Bernardin. Saccus hist. Ticin. lib. 7. ^u Cassiod. lib. 1. var. epist. 45. & 46. ^x Athenæus lib. 2. cap. 18. ^y Petronius Arbitr in Satyrice.

^a Hygin. fabul. 183. ^b Gyral. de Diis gent. synt. 13. ^c Clau. Salmastus in Plin. exercit. pag. 632. usque ad 658. ^d Petav. lib. 7. variar. dissertationum cap. 7. 8. 9. ^e Jul. Pollux. lib. 1. Onomast. cap. 8. ^f Plin. lib. 2. c. 76. ^g 4. Reg. 20. & Isai. 39. ^h Plin. l. 7. c. 60. ⁱ Cic. 2. de natura Deor. ^k Vitruvius l. 9. c. 9. ^l Athen. lib. 4. c. 24. ^m Pier. hierog. lib. 6. cap. 4. ⁿ Philostr. de vita Apollon. lib. 8. cap. 1.

rorium, quod à Sultano Babylonie Friderico secundo Imperatori dono datum refert Spondanus *z*, in quo Sol, & Luna cursum suum debitis spatiis observabant: & horæ diei, & noctis citra errorem indicabantur. Chromatius quoque Præfatus in actis S. Sebastiani; Habeo, inquit, cubiculum ex toto vitreum, in quo omnis disciplina stellarum, ac mathesis mechanica est arte constructa; in quo mensium, & annorum cursus certo numero per horarum spatia distinguuntur; & lunaris globi plenitudo, vel diminutio digitorum motu rationis ministerio, & calculi supputatione prævidentur. Jam multa fabricantur Horologia non solum horas, Solisque motus, & siderum indicantia, sed quæ diversis librata ponderibus varii generis musica instrumenta sonantia, & multiplices exhibeant statuarum saltationes. Bernardinus Carovagius bove capitosior, oculis emittitis, ore exprorecto, & lingua blæsus si Sacco *a* Ticinensium Historico credimus, unum composuit in gratiam Andreæ Alciati, eo artificio, ut qua quisque statuisset hora noctu ære sonante expergilci possit, eademque opera lucernæ lumen accenderetur. Ignis enim scintilla ab inferto silice in subiectum sulphur excussa in flammam ibat, quæ repente ardentis sulphuris ministerio, & lychnorum continuatione lucernæ fila accendebat. Etiam in annuli gemma narrat Cardanus *b* horologium fabricatum fuisse, quod mola circumagebatur, & horas indicabat non solum sagitta, sed ictu. Olim Hebræi tubarum sonitu ad horas indicandas utebantur, ut scribit Josephus *c*. Idem nunc faciunt Turcæ clamore à turri sublato. Antiquiores monachi, teste Cassiano *d*, ex aspectu siderum nocturnæ synaxis horam explorabant. Quod etiam Cluniacenses observasse ex relatione de miraculis S. Hugonis colligitur, quæ habetur in Bibliotheca Cluniacensi *e*. Diurnarum verò precum horam ut dignoscerent, Sole sereno aut proprii corporis, aut Gnomonis in Sciotherico Horologio umbrarum projectiones inspiciebant: celo autem nubilo clepsydris veterum more utebantur, sicut tradit in Divinis lectionibus Cassiodorus *f*. Porro modum difficillimum noscendi horas ex quantitate Psalmi ostendit Pe-

z Spondan. an. 1232. Apud Bollandum 20. Ian. c. 16. *a* Saccus hist. Ticin. lib. 1. *b* Cardan. de subtilitate. *c* Josephus de bello Iud. lib. 5. cap. 9. *d* Cassian. lib. 2. cap. 17. *e* Biblioth. Cluniac. pag. 448. *f* Cassiod. di v. lect. cap. 30.

trus Damianus *g*; Ut quodcumque, inquit, Solis claritas sive stellarum varietas nubium densitate non cernitur, in quantitate Psalmi, quam tenuerit Monachus, quoddam sibi velut horologium metiatur. Horologii vero mechanici primum inventorem Silvestrum Secundum fuisse ex Monacho Floriacensi Pontificem Summum tradunt nonnulli *h*, sed mala historiæ fide; nam Persiæ Regem dono misisse hujusmodi horologium Carolo Magno Imperatori ducentis circiter annis ante Silvestrum refert Aimoinus; de gestis Francorum. S. Verius videtur quod Polidorus Virgilius scribit, primum auctorem mechanici horologii ignotum esse.

3. Apud Romanos servi erant, quorum munus esset horas dominis nunciare. Martialis *k*, de hac re hi versus sunt:

*Horas quinque puer nondum tibi nuntiat,
& tu
Iam conviva mihi, Ceciliane, venis.*

Satyricus quoque de hoc ritu sic canit; *l*

Quem dicat venisse puer, quot nunciet horas,

Eandem consuetudinem commemorant Seneca *m*, Marcus Varro *n*, Suetonius *o*, & alii. Artemidorus *p* Daldianus actiones, impetus, & motus ab horologio significari asserit. Homines enim omnia faciunt ad horas respiciendo. Semper autem melius existimat horas ante sextam, hoc est antemeridionales, numerare, quam eas, quæ post sextam sequuntur: quod etiam Hesiodus in fine dierum asseverat. Verus autem, & clarus dies Christus est, verè dies æternus, & sine nocte, ut ait S. Zeno *q*, cui duodecim horæ in Apokolis, duodecim menses serviunt in Prophetis, quem Evangeliorum salutaria quatuor tempora prædicant. Hic est dies, quem nullæ temerant nubes, nulla interpolat nox, dies fulgentissimus, qui nescit occasum. O splendor lucis æternæ, cuius claritas illuminat mundum, veni, & illumina animam meam splendoribus Sanctorum, ut in lumine tuo verum lumen videre possim, quod illuminat omnem hominem sedentem in tenebris

g Petr. Damian. opusc. 13. cap. 17. *h* Vincen. spec. hist. lib. 24. cap. 98. *i* Arnold. wvion. ligni Vitæ lib. 5. cap. 72. *k* Martialis. lib. 4. cap. 95. *l* Martialis. lib. 8. *m* Senec. de brev. vitæ cap. 10. *n* Varro lib. 5. de ling. Latina. *o* Suet. in Domitiano. *p* Artemidor. de interpret. somniorum lib. 3. cap. 67. *q* Zeno serm. 1. de Pascha.

nebris, & umbra mortis. O quando veniam, & apparebo Domine, ante faciem tuam! O quando videbo diem illum, diem jucunditatis, & lætitiæ; diem quem tu fecisti, ut exultemus, & lætemur in eo! O præclarum diem illum, diem verum, diem æternum, diem voris omnibus expectandum! Caret horis, & tenebris dies ille, jugis in eo meridies est, quia claritas Dei irradiat illum. Atque utinam ad diem illum post tenebras hujus mundi perducatur citius merear, tunc enim gaudens, & exultans non per temporum, & horarum momenta; sed sine intermissione cantabo tibi, qui me vocasti in admirabile lumen tuum.

METRUM VI.

Temporæ præcipiti glomerantur concita cursus,
 Et refluant gyris noxque, diesque suis.
 Atque ut bisseis finitur mensibus annus,
 Sic totidem spatii dividit hora diem.
 Dividit hora diem, justis & partibus æquat,
 Dum subeunt proprias cuncta creata vices.
 Uda prius siccos signavit cephysdra soles,
 Et secuit calidos frigidam meta dies.
 Scilicet impulsis agitatur solibus orbis,
 Et refluxus annus præcipitatur aquis.
 Tum cœpit tenuis percurrere tempus arenas,
 Omnia nam rabido frangere dente solet.
 Mox, quia sunt umbris humana simillima, gnomon
 Innuit umbroso tramite lucis iter.
 At nunc ad ferrum postquam migrastis ab auro
 Secula, ferratis aufugit hora rotis.
 Aufugit, & sese per ferrea puncta trucidans
 Admonet ad duram nos properare necem.
 O quicumque dies docuisti hac arte sicari,
 Scito: non omnis hæc monumenta juvant.
 Nam cur tam lentum tempus remoratur amantes,
 Aut cur dissimili mobilitate viget?
 Flet quidam longo sua duci stamina filo,
 Dum cupit æternæ Regis amore frui:
 Alter ait, faciem si quando cernit Amantis,
 Cur mihi contractis præterit hora rotis?
 Nempe licet motum mensuret temporis hora,
 Non tamen affertus queis agitatur amor.
 Credite: dilato cruciantur tempore Amantes,
 Estque illis anno longior una dies.
 O igitur quando fugitivi temporis expers,
 Lux mea, Christe Deus, te sine fine fruam!
 Illa dies tenebris, horisque, ac sine carebit,
 Unica si quando fulserit illa dies.

§. III.

Secunda divisio diei naturalis antiquo Romanorum more; Tertia divisio diei, & noctis artificialis. Cur divisæ dies in 12. horas. De horis equalibus, & inæqualibus. In vicissitudine diei, & noctis relucet mirabiliter Dei providentia.

I. **S**ecunda divisio diei plura noctis, & diei tempora subnotat, propriisque discernit nominibus, quæ apud Poetas, aliosque Scriptores passim observata inveniuntur. Ea omnia suo ordine Macrobius, & Censorinus exponunt. Incipiunt autem à media nocte, quod tempus principium, & postremum est diei Romani. Tempus, quod huic proximum est, vocatur de media nocte, sive mediæ noctis inclinatio. Sequitur Gallicinium, primus galli cantus post mediam noctem. Deinde Conticinium, cum & galli silent, & homines quiescunt. Tum primum diluculum, sive crepusculum matutinum, diei clarescentis exordium. Secundum diluculum vocatur manè, cum Sol videtur, & dies jam clarus est. Sol post hoc ad meridiem vergit, facitque meridiem, quod est mediæ diei nomen. Inde tempus occiduum, sive pomeridianum, vel de meridie. Hinc suprema tempestas novissimum diei tempus. Post supremam dicitur Vesper, ante ortum scilicet ejus stellæ, quam Plautus Vesperuginem, Ennius Vesperum, Virgilius Hesperon appellat. Inde porro crepusculum vespertinum. Post sequitur tempus, quod Antiqui primæ facis dicebant, vel prima face; sive quia, tunc primum accendebantur faces, & luminaria: sive quia, ut observat vir reconditæ eruditionis Joannes Brodæus, tunc Venus fax cœlestis incipit lucere. Deinde concubium dicitur, cum itum est cubitum. Postea nox intempesta, quam Varro noctis meridiæ vocat, tempus minimè idoneum rebus gerendis. Tum ad mediam noctem, & sic media nox. Hæc est diei civilis à Romanis observata divisio. Noctis partes eleganter describit Philosophus Medaurensis, Ecce, ait, crepusculum, & nox provecta, & nox altior, & de

R r r r 3. inde

r Io. Brodæus l. 4. miscell. c. 33. s Varro in Macrobi-
 pore. t Apuleius libro 2. metamorph.